

## TIJD VAN STEDEN EN STATEN

Trefwoorden: handel, stad, Gelderland, Overijssel, Duitsland.



## de Hanze

Steden als Deventer, Kampen en Zwolle kwamen in de late middeleeuwen tot bloei. Dat was vooral te danken aan een internationaal handelsverbond: de Hanze.

### Steden werken samen

In 1356 ging een groep Duitse handelssteden samenwerken. Ze stichtten een handelsverbond. Dit verbond heet de DUITSE HANZE, of meestal gewoon de HANZE. Ook Nederlandse steden sloten zich bij de Hanze aan: - IJsselsteden als Deventer, Kampen en Zutphen. - De Zuiderzeesteden Harderwijk, Elburg en Stavoren. - Groningen, Roermond, Tiel, en een aantal andere steden. Maar de Hollandse en Vlaamse steden deden niet mee!

### Jaarmarkten

De Hanzesteden organiseerden jaarmarkten. Dat waren grote markten, waar kooplieden van heinde en verre samenkwamen om handel te drijven. De kooplieden moesten hun handelswaren tegen betaling laten wegen in de waag. Een jaarmarkt leverde een stad veel geld op.

De waag van Deventer.



### Handelskantoren

De Hanze zorgde dat de kooplieden uit de Hanzesteden kortingen kregen en allerlei andere voordeeltjes. Daarom had de Hanze handelskantoren in handelssteden die géén lid van de Hanze waren, zoals Brugge en Londen.

### Veilig varen

Het was veiliger als schepen in een groep voeren. Als een schip in nood raakte, konden de andere schepen te hulp komen. De Hanze liet in gevaarlijk vaarwater bakens uitzetten, zodat de schippers konden zien waar de vaargeul lag. En de Hanze stuurde oorlogsschepen af op zeerovers.

### Ommelandsvaart

De kogge was hét vrachtschip van de Hanzetijd. De koggen voeren om Denemarken heen naar het Oostzeegebied. Dat noem je de OMMELANDSVAART. De ommelandsvaarders handelden o.a. in graan, hout, zout, vis, zuivel (boter en kaas), wijn en bier, laken\* en pelzen.

De ommelandsvaart was heel belangrijk voor de Hanze. Toen de Deense koning tol wilde heffen op de schepen die door de Sont\* voeren, begon de Hanze zelfs een oorlog met Denemarken!

### Als haringen in een ton

De SCHONENVAART was de vaart op Schonen (Skåne). Dat ligt nu in Zuid-Zweden, maar was toen Deens gebied. Voor de kust van Schonen werd heel veel haring gevangen. In de middeleeuwen was haring dagelijkse kost, net als brood en bier. De haring werd ter plekke gekaakt, ingezouten en gekuipt.\* Verschillende Nederlandse Hanzesteden hadden in Schonen hun eigen stukje grond.



Op het gewelf van de Lebuinuskkerk in Deventer is het wapen van het Bergenvaardersgilde geschilderd. In het wapen zitten een adelaar en een gekroonde stokvis.

### Stokvis uit Noorwegen

De BERGENVAART was de handel met de Noorse havenstad Bergen. De Hanze had daar het monopolie: alleen Hanzesteden mochten handelswaren uit Bergen verschepen. Het draaide in Bergen vooral om stokvis. Dat was kabeljauw die in het noorden van Noorwegen gevangen was en in de wind was gedroogd. Vooral kooplieden uit Deventer dreven handel met Bergen.

In de loop van de 15e eeuw werd de Hanze minder machtig. Tegen 1600 gingen Hollandse schepen de Oostzeehandelen. De Oostzeehandelen en de handel op Indië (door de Verenigde Oost-Indische Compagnie) werden de pijlers van de gouden eeuw.

\* Laken is geweven wollen stof. Het kwam vooral uit Vlaanderen.  
\* De Sont is het stukje zee tussen Denemarken en Zweden.  
\* Kaken is het schoonmaken van de haring (de ingewanden worden verwijderd, zodat de haring langer goed blijft).  
\* Kuipen betekent 'verpakken in houten tonnetjes'.

## VRAGEN & OPDRACHTEN

Je hebt nodig: een atlas.

1. Zet de vet gedrukte woorden in chronologische volgorde Hanze, Dorestad (handelsplaats bij Utrecht, die werd geplunderd door de Vikingen), VOC (Verenigde Oost-Indische Compagnie).

2. Wanneer was de bloeitijd van de Hanze?

- 0 ± 400 jaar geleden, in de gouden eeuw.
- 0 ± 600 jaar geleden, in de late middeleeuwen.
- 0 ± 900 jaar geleden, in de hoge middeleeuwen.
- 0 ± 1400 jaar geleden, in de vroege middeleeuwen.

3. Hanzesteden

Zet de 7 plaatsen bij de goede stip:

- Deventer
- Doesburg
- Elburg
- Harderwijk
- Kampen
- Zutphen
- Zwolle



4. Bezigheden

Hoe hielp de Hanze de kooplieden uit de Hanzesteden? Noem 3 dingen.

- .....
- .....
- .....

5. Scheepsladingen

De lading die een Nederlands Hanzeschip meenam naar het noorden, is de heenlading. De lading die het mee terugnam, is de teruglading of retourlading.

Zet in de goede kolom:

graan, haring, hout, laken, stokvis, wijn, zout, zuivel. (In elke kolom horen 4 producten. Je kunt niet alles uit de tekst halen. Je moet dus een beetje puzzelen, en misschien wat gokken!).

Heenlading	Retourlading
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

## 6. TOPO

De belangrijkste Hanzesteden waren de Duitse havensteden *Bremen, Hamburg en Lübeck*.

De uitvoerhaven van graan was *Danzig* (dat heet nu *Gdansk*).

Bij Denemarken liggen het *Kattegat* en de *Sont*.

Ook *Riga* en *Tallinn* waren Hanzesteden.

Zet de schuin gedrukte namen op het kaartje.



## 7. Conserveren

Er werd veel haring en kabeljauw gegeten.

a. Vis bederft snel. Hoe werd vis geconserveerd (tegen bederf behandeld)?

- haring: .....
- kabeljauw: .....

b. Noem zelf nog een andere (al dan niet modere) manier om vis te conserveren.

.....

## 8. Stokvis

Stokvis uit Noorwegen werd naar West- en Zuid-Europa verscheept. *Wat is stokvis?*

- vis die gevangen is met een hengelstok
- rolmops (rolletje zure haring met een stokje erdoor)
- gedroogde kabeljauw
- in visvijvers gekweekte zalm



## 9. Laat je KERSENPIT kraken!

Dit is het uithangbord van het huis *In de Drie Vergulde Haringen*. Het staat in Deventer. Er woonde een rijke koopman. Hij werd rijk dankzij de ...

- Bergenvaart
- Ommelandsvaart
- Schonenvaart

## 10. Zout uit het zuiden

De Hanze haalde zout uit Portugal en Zuidwest-Frankrijk en bracht dat onder andere naar Schonen in Scandinavië.

*Waarvoor zal dat zout in Schonen zijn gebruikt?*

.....

## Het vrouwtje van Stavoren

In de Friese Hanzestad Stavoren woonde eens een rijke koopmansweduwe. Zij had meer schepen dan alle kooplieden van de stad samen. Toch was ze niet tevreden met wat ze had. Ze stuurde een schipper eropuit om voor haar het kostbaarste te kopen wat er bestond. Na een lange zoektocht kwam de schipper in de havenstad Danzig. Daar zag hij het mooiste graan dat hij ooit gezien had; het leek hem kostbaarder dan goud. Hij liet het ruim van zijn kogge volladen met dit goudgele graan en zeilde naar huis.

Toen het vrouwtje hoorde waarmee de schipper was teruggekomen, werd ze woest. 'Aan welke kant heb je het graan geladen?' vroeg ze boos. 'Aan stuurboord', antwoordde de schipper. 'Dan gooi je het graan aan bakboord in zee', beval ze.

Een oude bedelaar had gehoord wat het vrouwtje gezegd had. Hij smeekte haar om het graan niet in zee te gooien, anders zou zij net zo arm worden als hij. Het vrouwtje lachte hem uit. Ze trok een grote gouden ring van haar vinger en gooide hem in zee. Ze zei: 'Net zomin als ik mijn ring ooit nog terug zal zien, zal ik tot de bedelstaf vervallen!'

De volgende dag kocht haar meid op de markt een grote vis. Toen ze hem schoonmaakte, vond ze in zijn buik een gouden ring. Ze liet de ring aan haar meesteres zien. Het vrouwtje schrok, want het was de ring die ze de vorige dag had weggegooid.

Al snel sloeg het onheil toe: de schepen van het vrouwtje vergingen, haar pakhuizen verbrandden en de zee spoelde haar landerijen weg. Ze werd zo arm dat ze moest bedelen om brood.

Op de plek waar de schipper het graan in zee had gegooid, ontstond een zandbank. Daardoor konden de schepen de haven niet meer binnenzeilen. En zo raakte Stavoren, die eens zo rijke Hanzestad, in verval.

## 11.<sup>extra</sup> Het vrouwtje van Stavoren

Lees de kadertekst *Het vrouwtje van Stavoren*.

Waarom denk je dat het vrouwtje zoveel ongeluk had?

.....  
.....  
.....



# de Hanze club van handelssteden



*Als je weleens in een Hanzestad bent geweest, dan weet je dat er mooie oude gebouwen staan en dat er gezellige winkelstraatjes zijn.*

*de Kamper Kogge*



*Sassenpoort, Zwolle*



*Berkelpoort, Zutphen*



*Gezicht op Harderwijk*